

ZILLEGHEM

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

2017/3

ZILLEGHEM

Handelingen van de Kring
voor Heemkunde en Geschiedenis
'Pastoor Ronse'

DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Christian DENEVE	
<i>November 1918: een sociale revolutie in Loppem? Deel 1: Het voorspel</i>	87
Jef BOGAERT	
<i>De wagenmakerij Bogaert te Veldegem</i>	111
<i>Aankondigingen</i>	124

Redactie en bestuur

Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
Patrick Arnou, Burg. J. Lievensstraat 12, 8210 Zedelgem
Johan Braet, Wantestraat 136, 8310 Assebroek
Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Noël Denolf, Snellegemsestraat 118, 8210 Zedelgem
Pol Denys, Hendrik Baekelandlaan 57, 8211 Aartrijke
Paul Vandenbussche, Guido Gezellelaan 44, 8210 Loppem
André Vanhevel, Belledreef 4, 8210 Veldegem
Johan Verplancke, Torhoutsesteenweg 396, 8210 Veldegem

Lidmaatschap: € 10,00

IBAN: BE48 7381 1720 5627 - BIC: KRED BE BB
Heemkundige Kring 'Pastoor Ronse' Zedelgem

Secretariaat en ledenadministratie

Willy Casier, Wildebeekstraat 23, 8211 Aartrijke
Tel. 0475/64.81.16 - E-mail: willy.casier@gmail.com

Redactiesecretariaat

Bertrand Denys, Klaprozenlaan 13, 8210 Loppem
Tel. 050/82.42.74 - E-mail: bertrand.denys@telenet.be

Website en Facebook

users.telenet.be/pastoor.ronse
www.facebook.com/groups/657109921075905

Studies verschenen in 'Zilleghem' of uittreksels daarvan mogen niet gebruikt noch aangehaald worden zonder te verwijzen naar dit tijdschrift en de auteur. Iedere auteur is verantwoordelijk voor de inhoud van zijn artikels.

Illustratie op de cover

Dorpsgezicht van Loppem, vermoedelijk kort na 1900. Een deftige, zwartgeklede dame stapt in haar 'voiturette', vermoedelijk een De Dion Bouton of Décauville, gebouwd tussen 1898 en 1904. De auto staat vlak bij de ingang van het kasteeldomein Ter Mote geparkeerd. Misschien is de dame dus wel de kasteelvrouw Emma van Hamme de Stampaertshoucke of één van haar edele vriendinnen? (Verzameling Gemeentearchief Zedelgem)

November 1918: een sociale revolutie te Loppem?

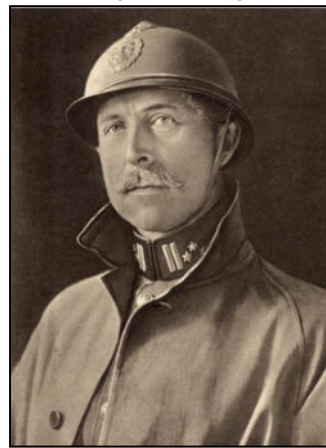
Deel 1: Het voorspel

Christian DENEVE

Een samenzwering te Loppem?

Samenzweringstheorieën zijn van alle tijden. De ‘coup van Lophem’, zoals men die weleens noemt, zou zich voorgedaan hebben in Loppem op 11 november 1918. Toen zou koning Albert I bezwiken zijn voor de chantage van de socialisten die dreigden met revolutie of die in elk geval het op-roer in Brussel van Duitse soldaten ferm zouden aangedikt hebben. De bevreesde koning Albert I zou dan aan de buitenparlementaire katholiek Delacroix gevraagd hebben om een regering van nationale eenheid te vormen die belangrijke toegevingen deed aan de socialisten. 100 jaar na datum past het in te gaan op deze gebeurtenissen. Hierbij zal aangetoond worden dat de zogenaamde revolutionaire beslis-

Fig. 1 - Koning Albert I

singen van Loppem een logisch gevolg waren van een veranderend tijdsbestek en in het verlengde lagen van beslissingen die zich voordeden voor het uitbreken van de Grote Oorlog. Die laatste was wel de oorzaak van een versnelde uitvoering van een aantal zeer belangrijke sociale maatregelen en van vooral het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen vanaf 21 jaar, dat bovendien aanvankelijk werd toegepast met miskennis van de Grondwet.

Na de gesprekken in Loppem werden voornamelijk drie eisen gerealiseerd: de regering van nationale eenheid, de syndicale vrijheid en vooral het algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen. We zullen nagaan in de volgende hoofdstukken of deze drie verwezenlijkingen uit de lucht kwamen gevallen en het predicaat revolutie verdienen. Daarvoor is het nodig eerst na te gaan hoe België ervoor stond aan de vooravond van de Grote Oorlog.

1. De sociaal-economische toestand en de evolutie van het kiesrecht tussen 1885 en 1914

De sociaal-economische toestand van België in 1885-1887

De periode 1885-1914 was aanvankelijk zeer woelig. In maart 1886 brak een grote stakingsbeweging uit in de Borinage en in het Luikse bekken, die duurde tot en met april. Deze staking was het gevolg van een economische crisis op wereldvlak door protectionisme en afsluiting

van de klassieke afzetmarkten, wat leidde tot overproductie waarvan onder meer de werknemers in de Waalse industriebekkens, maar ook in Vlaanderen het slachtoffer werden.¹ De werkgevers grepen naar loonsvermindering en arbeidsduurvermeerdering. De viering in Luik van de 15de verjaardag van de Parijse Commune van 1871, met een meeting door een anarchistische groep, gaf aanleiding tot plunderingen in de stad die werden gevolgd door een mijnstaking. Fabrieken, kastelen en huizen werden verbrand, machineparken en voorraden vernietigd. Het leger greep hardhandig in, socialistische leiders als Edward Anseele werden gevangengenomen. Die staking had niet onmiddellijk een gewijzigd beleid tot gevolg en werd bloedig onderdrukt. Ze leidde wel tot de oprichting van de

Commissie van de Arbeid op 15 april 1886², door de toenmalige katholieke regering Beernaert.³ Deze Commissie was belast met: “... s’enquérir de la situation du travail industriel dans le Royaume et d’étudier les mesures qui pourraient l’améliorer”. Van juli tot oktober van dat jaar reisden vertegenwoordigers van die Commissie het land af om getuigenissen te kunnen optekenen over de levens- en arbeidsomstandigheden van de werknemers. De Commissie wees in haar besluiten onder meer op de lage lonen, de lange werkdur, de ontoereikende voeding en de mensenwaardige huisvesting. In zijn troonrede van 9 november 1886 kondigde Leopold II op grond van de bevindingen van de Commissie de uitwerking van een sociale wetgeving aan. Men moet weten dat België op dat ogenblik de tweede industriële staat van Europa na Engeland

Fig. 2 - De Gentse socialistische voorman Edward Anseele (1856-1938)

vormde, maar op gebied van sociale bescherming met een grote achterstand kampte.

De eerste nationale en internationale sociale wetgeving

Tussen 1887 en 1894 kwamen dan verschillende sociale wetten tot stand, onder meer de wet van 16 augustus 1887 op de uitbetaling van het loon, waardoor de betaling van het loon in natura sterk werd bemoeilijkt en waardoor het loon niet meer in herbergen mocht worden uitbetaald; een tweede wet van die datum op de oprichting van paritair samengestelde nijverheids- en arbeidsraden per industriesector; een wet van 31 juli 1889 op de hervorming van de werkrechtshraden, waar de patroons tot dan oppermachtig waren; een wet van 13 december 1889 op de vrouwen- en kinderarbeid. Daardoor werd, na een moeizaam debat in de Kamers, de industriële arbeid voor jongens en meisjes beneden de 12 jaar verboden, en ook de nachtarbeid voor jongens beneden de 16 jaar en voor meisjes beneden de 21 jaar. Ondergrondse arbeid voor meisjes onder de 21 jaar werd ook verboden. De dagelijkse arbeidsduur voor jongens van 12 tot 16 en voor meisjes van 12 tot 21 mocht hoogstens 12 uur bedragen. De wetten op de openbare dronkenschap (1887) en op de werkmanswoningen kwamen dit wettelijke arsenaal vervolledigen.

Tegenover dergelijke wijzigingen voerden tegenstanders vaak aan dat de concurrentiepositie van de ondernemers op de internationale markten in gevaar werd gebracht, inzonderheid door wettelijk opgelegde loonsverhogingen of minimumlonen.⁴ Om die reden werd door een reeks sociaal bewogen denkers als Robert Owen (Engeland), Necker en Le Grand (Frankrijk) en Edouard Ducpétiaux (België) gewezen op de

noodzaak van internationale verdragen. Die privé-initiatieven zouden in de tweede helft van de 19de eeuw en in het begin van de 20ste eeuw hun bekroning vinden in internationale conferenties en akkoorden.

Een belangrijke stap hierbij was de oprichting in 1900 van de Internationale Vereniging voor de Wettelijke Bescherming van de Arbeid, die zelfstandige nationale afdelingen zou tellen. De Vereniging ging onmiddellijk over tot de stichting van de Internationale Dienst voor de Arbeid, de voorloper van het huidige Internationale Arbeidsbureau, met zetel te Bazel. In 1902 stelde deze Vereniging een conferentie in het vooruitzicht over het verbod van nachtarbeid voor vrouwen en van het gebruik van witte fosfor voor de vervaardiging van lucifers. Beide doelstellingen werden zoals gewoonlijk ook ingegeven door de bezorgdheid voor de concurrentiepositie. Die verbodsbepalingen waren immers al in de interne wetgeving van meerdere landen ingeschreven. De verdragen traden effectief in werking in 1912.

In 1913 greep een tweede conferentie plaats. Daar namen ook vertegenwoordigers van de regeringen aan deel. Er werden teksten opgesteld over nachtarbeid voor jeugdige werklieden en een arbeidsdag van maximum 10 uur voor vrouwen en jeugdige werknemers. In 1914 hadden die teksten in een tweede conferentie goedgekeurd moeten worden. W.O. I betekende een tijdelijke halte voor die initiatieven.

Ondertussen waren echter ook enkele zeer belangrijke bilaterale arbeids- en sociale verzorgingsverdragen tot stand gekomen. Het belangrijkste verdrag uit die periode is dat van 15 april 1904 tussen Frankrijk en Italië. Het betrof verzorging en verzekering, het spaarwezen, werkloosheid, ouderdomspensioenen en arbeidsongevallen, arbeidsreglementering, arbeid van vrouwen en kinderen, arbeidsinspectie. De re-

den van dit verdrag lag in de sociale dumping door de grote verschillen in loon tussen Franse en Italiaanse werknemers.⁵

In die opeenvolgende teksten werd de basis gelegd voor de bepalingen over arbeid in het Vredesverdrag van Versailles.

De opkomst van het socialisme en de christendemocratie

Na de woelige jaren 1886-1887 braken economisch betere tijden aan die zelfs gekarakteriseerd werden door een explosieve industriële groei. Deze ging echter nauwelijks gepaard met een lotsverbetering van de arbeidersklasse. Hét politieke feit van deze periode is de opkomst en de doorbraak van een arbeiderspartij, die de invoering van het algemeen stemrecht als een van de belangrijkste eisen in haar programma inschreef. Daarop kwam reactie van katholieke zijde en vooral van de kerk.

In mei 1891 werd de belangrijke encycliek *Rerum Novarum* uitgevaardigd door Paus Leo XIII. Hierin pleitte hij onder meer voor een billijk loon, voor samenwerking tussen werkgevers en werknemers, maar vooral ook voor de toelating voor werknemers om zich te verenigen, samen met de werkgevers (het zogenaamde corporatisme) of enkel werknemers onderling met elkaar (de vakbonden). De Paus stelde daarover: "In de omwenteling der vorige eeuw werden de bestaande gilden der arbeidende klassen vernietigd, geen nieuwe verenigingen traden ervoor in de plaats, de maatschappij en de wetgeving ontteden zich hoe langer hoe meer van de voorvaderlijke godsdienst; en zo gebeurde het, dat handwerk en arbeid allengs, eenzaam en onbeschermd, ten prooi vielen aan de gevoelloosheid der bezitters en aan de teugellose hebzucht van

de concurrentie. (...) De meesters en de arbeiders moeten tot een vredelievende oplossing van het waagstuk meewerken door maatregelen en hulpmiddelen die de nood zo veel mogelijk opheffen en de ene klasse tot de andere doen toenaderen. Vroeger hebben de verenigingen van handwerkslieden en arbeiders lange tijd een vruchtbare werkzaamheid ontwikkeld. Natuurlijk kunnen de oude gilden niet weer in hun vorige toestand in het leven worden geroepen. Maar het is noodzakelijk, de gildeverenigingen, onder behoud van de oude geest die haar bezielde, met de tegenwoordige behoeften in overeenstemming te brengen". Deze encycliek leidde tot de opkomst van de christendemocratie.

Fig. 3 - Leo XIII, paus van 1878 tot 1903

Het algemeen meervoudig stemrecht

Vanaf het ontstaan van de Belgische staat in 1830 gold het cijnskiesrecht. Burgers die een bepaalde hoeveelheid cijns (belasting) betaalden, hadden stemrecht. De grote staking van 1886 had ook zijn invloed op het stemrecht van de Belgen. De Brusselse socialist Louis Bertrand schetste dat er na de vermelde bloedige stakingsbeweging in de Borinage en het Luikse van 1886 een beweging voor algemeen stemrecht en

een grondwetsherziening ontstond, met een sterke propaganda, meetings, voordrachten en betogingen.⁶ De katholieke partij die in 1884 aan het bewind was gekomen, kwam echter niet onder de indruk. De liberale partij die voor 1894 in grote meerderheid bestond uit conservatieve doctrinairers, was eveneens gekant tegen een grondwetsherziening en vooral tegen het algemeen stemrecht. Dat zou echter vlug veranderen.

Na de bloedige rellen van 1886-1887 rees bij de Belgische Werkliedenpartij (BWP) het idee van een algemene werkstaking om het verzet tegen het algemeen stemrecht te breken. Binnen de BWP bestonden echter twee richtingen. Voor de enen moest de algemene, vredelievende werkstaking heel de maatschappij stilleggen en de Kamers doen toegeven. De anderen, met de twee broeders Defuisseaux⁷ als leiders, oordeelden dat de algemene werkstaking slechts invloed zou hebben als zij veranderde in een revolutionaire beweging, met de steun van een deel van het leger en van de burgerwacht. De tweede richting die vooral in Wallonië aanhang kende, werd zelfs een tijd uit de BWP gesloten, die immers van in het begin eerder aanleunde bij de sociaaldemocratie die langs democratische weg tot het socialisme wilde komen.

De werkstaking van 1889 was van bij de aanvang zeer heftig. De werklieden gingen, al dan niet opgehitst, over tot gewelddadige acties. Deze beweging leed echter nogmaals schipbreuk, de bijzonderste leiders werden aangehouden en voor het Assisenhof gebracht. In 1890 legde de liberale voorman Paul Janson die de linkervleugel van de liberale partij vertegenwoordigde, een voorstel tot grondwetsherziening neer om uit de impasse te geraken. De katholiek Beernaert die aan het hoofd van de regering stond, was bereid om gesprekken aan te gaan over een wijziging van de kieswet. In de Kamer werd het herzieningsvoorstel echter

verworpen. De beweging buiten het parlement nam toen grote uitbreiding en eindelijk, op 10 maart 1891, verklaarde Beernaert dat de regering een grondwetsherziening zou overwegen. De verklaring tot herziening werd met algemene stemmen aanvaard door de Kamer en daarna door de Senaat. De Kamers werden ontbonden en in juni 1892 werd een Constituante, een grondwettelijke vergadering, gekozen.

De regeringspartij, de katholieken, beschikten echter niet over de tweederdemeerderheid in die Constituante. Zij waren dus verplicht een overeenkomst te sluiten over het nieuwe artikel 47 van de Grondwet, hetzij met de gematigde liberalen, hetzij met de progressieven. Na meer dan een jaar bracht Beernaert dan op 28 februari 1893 de herziening van de kieswetgeving voor de Kamer. Die herziening hield de invoering van het algemeen meervoudig stemrecht in. Elke mannelijke Belgische burger van ten minste 25 jaar zou minstens één stem hebben. Sommige mannen zouden echter extra stemmen hebben: een extra stem omwille van hun opleiding, ofwel een extra stem omwille van de cijns (belastingen) die zij betaalden, ofwel twee extra stemmen indien ze aan beide voorwaarden voldeden. Na een bespreking van anderhalve maand verwierp de Kamer in zitting van 11 april nogmaals alle voorstellen. Op 12 april brak een werkstaking uit in de kolenbakkens en op dinsdag de 18de was de beweging, gesteund door de BWP, al zeer uitgebreid, er vielen doden en gewonden. Tussen de top van de BWP en de progressieve liberaal Paul Janson gingen ondertussen gesprekken door, Janson zelf had regelmatig contacten met Beernaert.⁸

Op 18 april 1893 was de Kamer verenigd om de begroting van de spoorwegen te bespreken. Daarbuiten gingen manifestaties door en voortdurend ontvingen de parlementairen verontrustende telegrammen uit de provincie. In allerijl werd nog dezelfde dag na een zeer korte be-

spreking het nieuw artikel 47 der Grondwet aangenomen met 119 stemmen tegen 14 en 12 onthoudingen. De tegenstemmers behoorden tot de kleine groep die trouw was gebleven aan de traditionele liberaal en vroegere regeringsleider Frère-Orban, de 12 onthoudingen kwamen van de conservatieve katholieken onder leiding van Woeste en de Smet de Naeyer.

De eerste verkiezingen onder dit stelsel vonden plaats op 14 oktober 1894. In deze verkiezingen boekten de katholieke en de socialistische partijen een belangrijke winst ten nadele van de liberale partij. Ondanks deze hervormingen bleef de BWP voor algemeen enkelvoudig stemrecht pleiten. Op gebied van kiesrecht kende de socialistische partij echter geen vooruitgang meer in de komende twintig jaar. Meer nog, ze ging achteruit bij de verkiezingen van 1902, na een algemene werkstaking die de top van de BWP niet had kunnen vermijden, maar die ze met merkbare tegenzin had gesteund.⁹

Naar het algemeen enkelvoudig stemrecht

Ondertussen groeide echter de progressieve vleugel van de liberale partij aan en stak ook de christendemocratie haar neus aan het venster. Het is in die omstandigheden dat de al genoemde Louis Bertrand¹⁰ al in 1912 stelde dat de herziening van het meervoudig stemrecht naar het eenvoudig en zuiver algemeen stemrecht meer dan ooit mogelijk was. Hij meende dat de BWP anders en sterker georganiseerd was dan twintig jaar eerder. Hij was ook van mening dat heel de liberale partij, maar ook de christendemocraten en zelfs alle katholieken die de gelijkheid van alle Belgen voor de stembus wensten, enkel voor het algemeen enkelvoudig stemrecht konden zijn.

Verdeeldheid bij de katholieken ...

Zijn analyse was voor de katholieke partij te verklaren door de houding van Woeste en anderen in 1893. Het meervoudig stemrecht was immers van bij zijn ontstaan door hen veroordeeld. Onder de katholieken hadden zich weliswaar enige aanhangers van het algemeen meervoudig stemrecht bevonden, namelijk de regeringsleider Beernaert en een belangrijk aantal medestanders waaronder A. Nothomb en de christendemocraten Renkin, Carton de Wiart en Mabilie. Woeste was echter zoals gebruikelijk opnieuw zeer scherp geweest tijdens de zitting van de Kamer van 18 april 1893. Hij en een aantal andere katholieke volksvertegenwoordigers hadden zich onthouden. “Het meervoudig stemrecht,” zei hij, “brengt zekere waarborgen mee waarvan ik het belang niet wil miskennen; het is echter de vraag of deze waarborgen kunnen blijven bestaan. Tot de werkman zeggen: wij geven u het stemrecht, maar gij zult slechts voor een derde tellen terwijl de burger een volledige eenheid zal vormen, is volgens mij het gebouw, dat wij willen optrekken, op zijn grondvesten doen waggelen. En daarenboven zal men bij elke kiesstrijd diegenen, welke maar over een stem beschikken, diegenen welke zich in deze minderwaardige toestand bevinden, zien trachten aan de kandidaten een nieuwe grondwetsherziening op te dringen, om een slagboom te doen verdwijnen, welke men terecht een bordpapieren slagboom heeft genoemd.”¹¹

Nog opvallender was de tussenkomst in zitting van de Senaat van 25 april 1893 van baron Charles de Coninck de Merckem van Diksmuide.¹² Hij verklaarde zich ronduit voorstander van het algemeen enkelvoudig stemrecht: “Ik denk dat de herzieningstrijd niet ophoudt, dat hij enkel begint; als hij maar niet gepaard gaat met een arbeidersomwenteling, de noodlottigste van allen! Ik zelf, aanhanger van het algemeen

stemrecht, verklaar dat het meervoudig stemrecht mij maar half bevre- digt; het is een algemeen stemrecht met schuiven; iedereen kiest, en daardoor is het algemeen; maar iedereen kiest niet op dezelfde wijze, en daardoor is het met schuiven. Kiezers hebben recht op twee stem- men, anderen op drie stemmen; er zullen meer stemmen worden uit- gebracht dan er stemmers zijn. Dit alles is niet zeer gemakkelijk te be- grijpen! Drie stemmingen aan een enkel kiezer is veel, zelfs wanneer hij rijk en gediplomeerd is. Ik denk dat het volk lang wantrouwig zal blij- ven tegenover deze nieuwe uitvinding. Ik zal het wetsontwerp stem- men, maar had het eenvoudig zuiver algemeen stemrecht verkozen. Regeren is vooruitzien, zegde eens een uitstekend staatsman; laat ons trachten vooruitziend te zijn!”¹³

De katholieke partij was met andere woorden zeer verdeeld over het meervoudig stemrecht. Het algemeen meervoudig stemrecht was in-

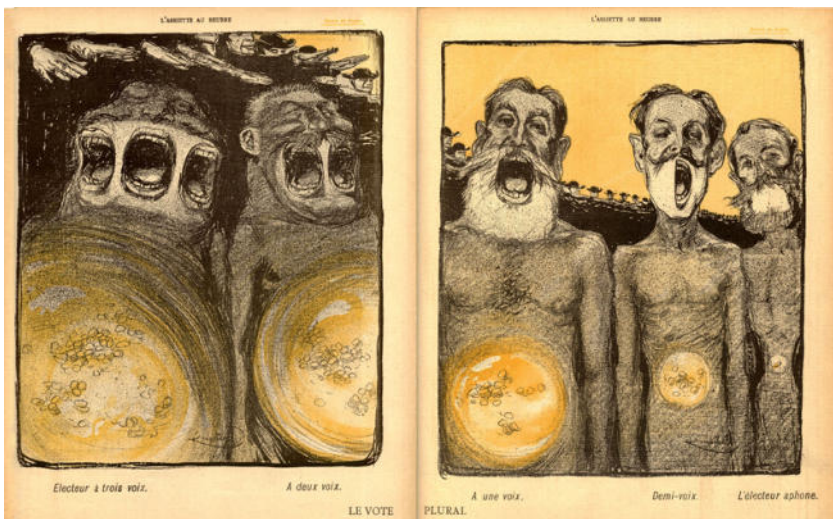

Fig. 4 - Spotprent van Franticek Kupka op het meervoudig stemrecht in L'assiette au beurre, 3 mei 1902 (coll. Luc Peiren; bron: www3.amsab.be)

derdaad zeer ongelijk en discriminerend. Alhoewel het aantal kiesge-rechtigden erdoor vertienvoudigde, bleef de ongelijkheid die tussen hen bestond voor ongenoegen zorgen.

Van een nog grotere verdeeldheid bij de liberalen ...

Ook voor de liberale partij hadden de onlusten van 1886-1887 grote gevolgen. De katholieken hadden in 1884 een grote meerderheid be-haald, die zij zouden behouden tot aan de Eerste Wereldoorlog.¹⁴ De uitbreiding van het stemrecht in 1893 bracht echter onmiddellijk een grondige ommekeer in de politieke verhoudingen teweeg. De liberale partij, die in de voorafgaande periode jarenlang de absolute meerder-heid had bezeten, was nu een kleine partij die niet kon optornen tegen een machtige katholieke meerderheid. Binnen de liberale partij bestond bovendien al geruime tijd een grote splijtzwam tussen doctrinair en progressieven. Deze laatsten behoorden voornamelijk tot de kleine middenstand en de lagere ambtenaren die politiek onmondig waren en bleven.

Na 1884 werden de progressieven niet langer gehinderd door overwe-gingen van regeringssolidariteit met de doctrinair. Ze gingen dan ook resoluut de discussie aan over de uitbreiding van het kiesrecht en over de revindicaties van de arbeidersklasse. De progressieven waren voor de uitbreiding van het stemrecht en voor algemeen stemrecht, iets waarvan Frère-Orban, de machtige leider van de partij, en met hem de overgrote meerderheid der doctrinair niet wilden weten. Op econo-misch gebied wilden de progressieven dat de overheid de meest schrij-nende sociale toestanden zou verbeteren. Zij ijverden voor onder meer het wettelijk vastleggen van minimumlonen en een maximale arbeids-

duur, het reglementeren van de kinderarbeid, de invoering van het verplicht onderwijs.

In 1887 gingen de progressieven dan over tot de oprichting van een eigen afzonderlijke partij, de Progressistische Partij, waarvan Paul Janson de grote voorman was. Voortaan waren er in de Kamer twee linkerzijden die autonoom optraden. Bij gemeenteraadsverkiezingen gaven de progressieven herhaaldelijk de voorkeur aan een kartel met de socialisten. Bij de herziening van de grondwet in 1893, waardoor het algemeen meervoudig stemrecht werd ingevoerd, waren de progressieve liberalen zelfs doorslaggevend. De katholieken, die zelf onderling ook verdeeld waren, beschikten niet over een tweederdemeerderheid en moesten dus kunnen rekenen op een gedeelte van de liberale stemmen. Het zijn dan ook de progressieven geweest die hebben meegewerkt aan de totstandkoming van het meervoudig algemeen stemrecht.

Naar eensgezinde liberalen... voor het algemeen enkelvoudig stemrecht

In 1899 werd het kiesstelsel opnieuw hervormd en werd de evenredige vertegenwoordiging ingevoerd. Evenredige vertegenwoordiging is een kiessysteem waarbij het percentage behaalde zetels bij goede benadering evenredig is met het percentage behaalde stemmen. Een partij die 20% van de stemmen haalt, heeft in een systeem met evenredige vertegenwoordiging dus recht op (ongeveer) 20% van de zetels. Dat kiessysteem speelde in het voordeel van de katholieken, maar ook van de liberalen. De liberalen hadden dankzij Paul Hymans opnieuw een gemeenschappelijk programma. Daarin waren belangrijke toegevingen aan de progressieven opgenomen: de invoering van het algemeen enkelvoudig stemrecht (één man, één stem), verplicht lager onderwijs, persoonlijke

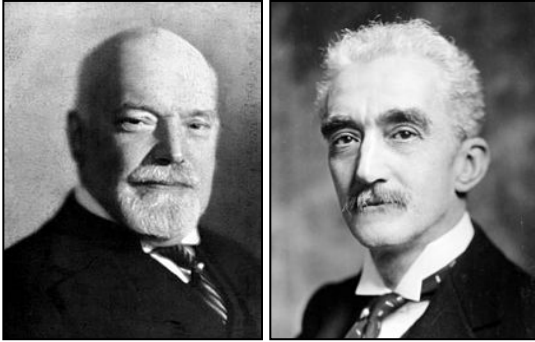

Fig. 5-6 - Paul-Emile Janson (1872-1944) en Paul Hymans (1865-1941)

streeks de eeuwwisseling een sterke uitbreiding. Zowat overal werden liberale werkliedenbonden opgericht met werkloosheids-, zieken- en pensioenkasen evenals ontspanningsafdelingen (toneel-, muziek- en sportkringen).

dienstplicht en de afschaffing van het lotelingsysteem. Daarmee haalden ze onmiddellijk succes door hun aantal zetels op te trekken tot 33, evenveel als de BWP.

Tegelijk kent het liberale verenigingsleven om-

*De belofte van de regering (en de koning?) voor een herziening van het stemrecht in 1916 ...*¹⁵

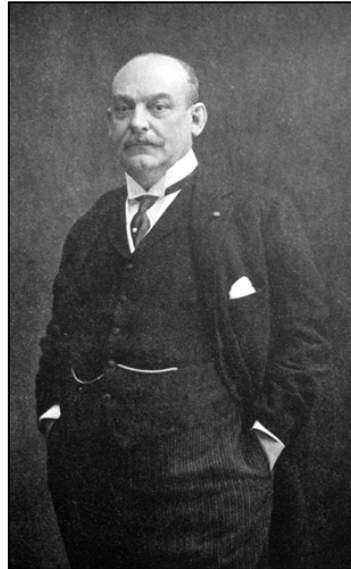
De BWP bleef ondertussen de tactiek van de algemene werkstaking toepassen, op voorwaarde dat ze die zelf kon organiseren en beheersen. Dat lukte in 1893, maar mislukte smadelijk in 1902. Bij de verkiezingen van 2 juni 1912 rees opnieuw hoop op een doorbraak, de katholieke meerderheid was trouwens al geslonken tot zes zetels. De liberalen en de socialisten vormden een kartel voor de invoering van het algemeen enkelvoudig kiesrecht. Na ononderbroken katholieke regeringen sinds 1884 beoogde ook koning Albert I een progressieve regering te vormen, geleid door de liberaal Paul Hymans. Voor de verkiezingen kwam

er echter een nieuwe katholieke regeringsleider, Charles de Broqueville, die onmiddellijk een koers voer waarbij meer rekening werd gehouden met de christendemocratie. In zijn programma voor de verkiezingen stond onder meer: een rustpensioen voor werknemers, goedkope woningen, een nieuwe wetgeving voor onderwijs en legerdienst en ... een verandering van het kiesrecht met een grondwetswijziging! Dit ambitieuze programma, een aantal rellen en de angst voor rood leidden tot een nieuwe overwinning van de katholieken, waardoor de regering de Broqueville I in functie kon blijven.¹⁶ De Broqueville voerde wel een grondige herschikking door ten voordele van de christendemocraten en ging akkoord met een wijziging van het kiesrecht in 1914 (gemeenteraads- en provinciale verkiezingen) en in 1916 (wetgevende Kamers).¹⁷ Een voorstel van de liberaal Hymans in die zin werd nochtans verworpen op 7 februari 1914, waarop een algemene werkstaking uitbrak. Tegelijk liepen er echter gesprekken tussen de Broqueville, Hymans en de socialist Vandervelde. Uiteindelijk bereikte men in april 1914, vlak voor de verkiezingen van mei 1914, een akkoord over de oprichting van een commissie om een voorstel van wijziging van het kiesrecht uit te werken voor de gemeenteraads- en provinciale verkiezingen op grond van een formule die ook werkbaar zou moeten zijn voor de wetgevende verkiezingen van 1916. Het uitbreken van de Grote Oorlog verstoorde de voortgang van dit wetgevend proces.

2. Bezet België

Het Nationaal Hulp –en Voedingscomité

Tijdens de bezetting speelde in België Emile Francqui, een directeur van de Generale Maatschappij, een belangrijke rol. Er kwam een nationale unie tot stand binnen het Nationaal Hulp- en Voedingscomité (NHVC) dat onder zijn leiding stond en waaraan politici van alle partijen deelnamen op nationaal en lokaal vlak. Er werd ook een Nationaal Comité voor oorlogswezen opgericht, waarvan kardinaal Mercier het erevoorzitterschap opnam. Ook hier zat Francqui het directiecomité voor, met twee katholieken in zijn nabijheid, de advocaten Henri Jaspar als secretaris-generaal en in het directiecomité Léon Delacroix, een beschermeling van kardinaal Mercier.¹⁸

*Fig. 7 - Emile Francqui
(1863-1935)*

Deze twee zouden na de bevrijding geroepen worden om leiding te geven aan de vernieuwde katholieke partij. De regering in Le Havre bleef aanvankelijk homogeen katholiek, maar onder druk van de evolutie binnen België en van koning Albert die zijn lot niet wilde laten hangen van een homogene regering zonder steun in bezet België, nam de Broqueville een aantal ministers van staat in zijn regering op, enerzijds de liberalen Paul Hymans en Goblet d'Alviella en anderzijds de socialist Emile Vandervelde. Later voegde ook de socialist Emile Brunet de regering.

Fig. 8 - Brussel 1914-'15: de hoge heren van het uitvoerend comité van het NHVC. Helemaal rechts herkennen we Emile Francqui. (bron: www.boterbijdeviswol.be)

De rol van de voorzitter van het NHVC Emile Francqui kan hierbij niet genoeg onderstreept worden. Hij woog zwaar door bij het tot stand komen van de regeringen van Nationale Unie tijdens en na de Grote Oorlog. Emile Francqui was een Belgische militair, diplomaat en zakenman. Als weeskind was hij van school naar het leger gestuurd. Op de leeftijd van 21 jaar werd hij als onderluitenant actief in de Kongo-Vrijstaat van koning Leopold II. In 1896 werd hij Belgisch consul in China. Daar ontmoette hij in het raam van de toekenning van een groot spoorwegcontract de latere president van de Verenigde Staten Herbert Hoover. Wanneer Francqui in 1902 naar België terugkeerde, bracht een financiële carrière hem tot een directeursstoel bij de Generale Maatschappij in 1912. Het NHVC werd gesteund door de *Commission for Relief of Belgium* die Hoover in de Verenigde Staten had opgezet. Deze Francqui had met een aantal andere grootkapitalisten al voor de Grote Oorlog uitbrak een bocht genomen en ingezien dat een zekere ver-

standhouding met de ontluikende linkse partijen nodig was voor de verdere economische ontwikkeling van het land. Hij zou onder meer de BWP bij de algemene werkstaking van 1913 ondersteund hebben.¹⁹ Ook de grootindustriële Ernest Solvay steunde regelmatig de BWP.

3. De voorbereiding van de sociale bepalingen in het Vredesverdrag van Versailles

Sociaal overleg tijdens de oorlog

Tijdens de oorlog werden van syndicale zijde de nodige voorzieningen getroffen om na de oorlog ook de internationale bescherming van de werknemers te behartigen. De conferentie van Leeds van 1916 vond plaats tussen vertegenwoordigers van de vakverenigingen van de volgende geallieerde mogendheden: Frankrijk, Groot-Brittannië, België en Italië. Onder meer de volgende eisen werden er geformuleerd: een arbeidsdag van maximum 10 uur; een arbeidsdag van maximum 8 uur in de gevaarlijke, hinderlijke en ongezonde ondernemingen; een leeftijdsgrens van 14 jaar; maatregelen voor de veiligheid en gezondheid voor alle werknemers; een wekelijkse rustperiode van anderhalve dag; de oprichting van een arbeidsinspectie.²⁰ Tijdens die conferentie pleitte men ook al voor een permanent Internationaal Arbeidsbureau.

De conferentie van Leeds werd gevolgd door de conferentie van Bern (1917). Die was samengesteld uit vertegenwoordigers van de vakverenigingen van de oorlogvoerende landen van Centraal-Europa en van

enkele neutrale landen. Men kwam praktisch tot dezelfde conclusies. Volgens de besluiten van die conferentie zou echter de rol van de overheden bij de internationale arbeidsconferenties beperkt blijven tot de uitvoering ervan. Dit lag in de lijn van de besluiten van de congressen van Philadelphia (1914) en van Buffalo (1917) van de *American Federation of Labor*.²¹

Verder vonden nog meerdere conferenties plaats in 1917 en 1918, maar vooral die van Londen van september 1918 was belangrijk. Ze vond plaats met vertegenwoordigers van de vakverenigingen en de socialistische partijen van de geallieerden, met inbegrip van de A.F.L. Allen sloten zich daarbij aan bij de eisen van de A.F.L. over het principe dat arbeid geen handelswaar is, de opheffing van het onvrijwillig verstrekken van diensten (dwangarbeid), de erkenning van de vrijheid van vereniging, van vergadering, van woord en drukpers, de beperking van de arbeidsdag tot 8 uur, het recht van zeelieden om in een haven hun schip te verlaten, het verbod om producten waaraan kinderen van minder dan 16 jaar hebben gewerkt, te vervoeren van het ene naar het andere land, het vonnissen door jury's.

Deze conferenties oefenden een grote invloed uit op de standpunten, ingenomen door de overheden tijdens de Vredesconferentie. Van overheidswege waren vooral Frankrijk met Arthur Fontaine en Groot-Brittannië met Sir Malcolm Delevingne, toonaangevend. Beiden waren sterk betrokken geweest bij de werkzaamheden van de Internationale Vereniging voor de Wettelijke Bescherming van de Arbeid van Bern.²²

Het Vredesverdrag van Versailles

Tijdens de Vredesconferentie van 1919 werd een studiec commissie opgericht voor de studie van de problematiek van de internationale arbeidswetgeving. Zij was samengesteld uit vertegenwoordigers van de

Fig. 9 - Emile Vandervelde (1866-1938) (Amsab FO.003338)

overheid, maar ook van de arbeidswereld. Ze telde 15 leden, waaronder de Belgen Emile Vandervelde en professor Ernest Mahaim van de Universiteit van Luik. Er werden voor de plenaire vergadering een reeks bepalingen voorbereid die overgenomen werden in het Verdrag van Versailles (artikelen 387 tot 427 van deel XIII).

Binnen de Volkenbond werd op grond van het Verdrag (artikelen 387-426) de Internationale Arbeids-

organisatie (IAO) en een permanent Internationaal Arbeidsbureau (IAB) opgericht op 11 april 1919. De IAO kon verdragen uitwerken, hoewel de samenstelling van de conferenties die de IAO organiseerde, trilaterraal was. De vertegenwoordigers van de overheden hadden twee stemmen en de vertegenwoordigers van de werknemers en de werkgevers elk één stem. De bepalingen van die verdragen werden als minimumnormen bestempeld.

Uiteindelijk werden na een lang debat over de wenselijkheid van de opname in het Vredesverdrag van een Handvest van de arbeidsvoorwaarden, ook de volgende algemene principes weerhouden in de tekst

van artikel 427, deel XIII, “Arbeid” van het Vredesverdrag: arbeid is geen loutere handelswaar; het recht op vereniging (syndicale vrijheid); het recht van de werknemers op een loon dat een behoorlijk bestaansniveau waarborgt, in acht genomen de gegevens van tijd en plaats; de arbeidsdag van maximum 8 uur en de arbeidsweek van 48 uur als na te streven doelstelling; een wekelijkse rustperiode van minimum 24 uur, die wanneer mogelijk de zondag moet omvatten; de opheffing van kinderarbeid en de beperking van de arbeid van jeugdige werknemers om hun opleiding en fysieke ontwikkeling niet te schaden; een gelijk loon voor gelijkwaardig werk voor mannen en vrouwen; arbeidsvoorwaarden die in elk land een billijke economische behandeling waarborgen aan alle werknemers die er wettelijk verblijven; de oprichting in elk land van een arbeidsinspectie die ook vrouwelijke inspecteurs omvat.

De redenen waarom men er uiteindelijk in slaagde vooruitstrevende bepalingen op te nemen in het Vredesverdrag, waren onder meer:

- de sociale ‘wapenstilstand’ en de samenwerking tussen werkgevers, werknemers en overheden tijdens de Eerste Wereldoorlog;
- de offers gebracht door de werknemers tijdens die oorlog en de druk die zij daardoor daadwerkelijk konden uitoefenen;
- de beloften die van werkgeverszijde, maar vooral van overheidswege gedaan werden tijdens de oorlogsjaren;
- de Russische Revolutie van 1917 en de revoltes in het Westen van 1918-1919 die een ernstige bedreiging vormden voor de westerse democratieën.

Deze redenen hebben ongetwijfeld ook de gebeurtenissen in Loppem en daarna beïnvloed.

(Wordt vervolgd)

Noten

- ¹ E. WITTE, A. MEYNEN, D. LUYTEN, *Politieke geschiedenis van België van 1830 tot heden*, Antwerpen, Manteau, 2016, 104; TH. LUYKX, *Politieke Geschiedenis van België*, Brussel-Antwerpen, Elsevier, 1964, 201.
- ² Koninklijk besluit van 15 april 1886.
- ³ Auguste Beernaert (1829-1912) is geboren te Oostende en was volksvertegenwoordiger voor Tielt en Roeselare, in 1909 won hij de Nobelprijs voor de vrede.
- ⁴ Ch. DENEVE, *Internationaal Arbeidsrecht*, Brugge, die Keure, 2010, 18 e.v.
- ⁵ P. GEMAHLING, *Travailleurs au rabais*, Parijs, Bloud et cie, 1910, 204-205.
- ⁶ L. BERTRAND, *Contre le privilège plural, pour l'égalité politique*, Gent, Volksdrukkerij, 1912, 4 e.v.
- ⁷ Léon Defuisseaux (Bergen, 17 december 1841 - Brussel, 21 december 1906) was een zoon van de liberale senator Nicolas Defuisseaux. Evenals zijn broer Alfred Defuisseaux (Bergen, 9 december 1843 - Nimy, 11 november 1901) zal hij bij de eerste socialistische parlementairen horen, na eerst voor de liberalen gezeteld te hebben. Beiden waren advocaat.
- ⁸ *Le Mouvement social*, nr. 58, januari-maart 1967, 4-5.
- ⁹ *Le Mouvement social*, nr. 58, januari-maart 1967, 7-8.
- ¹⁰ L. BERTRAND, *o.c.*, 4 e.v.
- ¹¹ Hand. Kamer 1892-93, 18 april 1893, 1181-1182.
- ¹² Een nazaat van ridder Patrice de Coninck, minister onder koning Willem I (in de Hollandse periode tussen 1815 en 1830). Deze de Coninck bouwde in de bossen een jachtpaviljoen dat hij 'Baesveld' noemde. Deze bossen staan ondertussen bekend als het domein Baesveld-Merkemveld in Loppem.
- ¹³ Hand. Senaat 1892-93, 25 april 1893, 287; zowel deze tussenkomt als deze van de heer Woeste van 18 april 1893 zijn vertalingen.
- ¹⁴ M. BOTS, *Beknopte geschiedenis van de Liberale Partij*, Liberaal Archief, hoofdstuk 5, In de oppositie (1884-1914), <http://www.liberaalarchief.be/Bots5.html>
- ¹⁵ E. WITTE, A. MEYNEN, D. LUYTEN, *o.c.*, 117.

- ¹⁶ M. DUMOULIN, E. GERARD, M. VAN DEN WIJNGAERT, V. DUJARDIN, *Nieuwe geschiedenis van België*, dl. II: 1905-1950, Tielt, Lannoo, 2006, 777.
- ¹⁷ H. Haag, *Le comte Charles de Broqueville, Ministre d'État, et les luttes pour le pouvoir (1910-1940)*, Brussel, Presses universitaires de Louvain-Nauwelaers, 1990, I, 108.
- ¹⁸ M. DUMOULIN, E. GERARD, M. VAN DEN WIJNGAERT, V. DUGARDIN, *o.c.*, 885.
- ¹⁹ E. VANDERVELDE, *Souvenirs d'un militant socialiste*, Parijs, Ed. Denoël, 1939, 63; S. DE SCHAEFDRIJVER, *De Groote Oorlog. Het koninkrijk België tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Antwerpen-Amsterdam, Houtekiet-Atlas Contact, 2013, 26.
- ²⁰ *Bulletin de l'Office du Travail*, 1916, 307-309.
- ²¹ C. RIEGELMAN, 'Wartime Trade-Union and Socialist Proposals', in J.T. SHOTWELL, *The Origins of the International Labor Organization*, New York, 1934, I, 55-79.
- ²² Zie boven "De eerste nationale en internationale sociale wetgeving".

De wagenmakerij Bogaert te Veldegem

Jef BOGAERT

Inleiding

Vroeger was er in ieder dorp minstens één wagenmakerij. De tijd van toen ... is voor mij inmiddels meer dan zestig jaar geleden, maar ondertussen zijn ze allemaal verdwenen, die wagenmakerijen. Ook in Veldegem.

De wagenmakerij van onze familie was er al toen Veldegem nog een gehucht van Zedelgem was. Wagenmaker Bogaert, dat was vooral mijn grootvader Joseph Henri (1881-1949) die ik jammer genoeg nooit heb gekend maar dat was ook zijn jongste broer Alfons (1894-1984), ook mijn vader Omer (1912-1980) en mijn vaders broer Sylveer (1910-1981). ‘Oude’ Veldegemnaren, wat hier betekent zeventigplussers, al dan niet meer wonend in Veldegem, spreken me daar soms nog op aan. Kinderen uit de ruime buurt kwamen nog al eens kijken naar dit indrukwekkende scheppingswerk én in de hoop dat de wagenmaker in een rustig moment uit een blokje hout een tol zou toveren.

Deze publicatie is gebaseerd op een studieopdracht van onze dochter Nele Bogaert. In haar eerste kandidatuur (1998-'99) kreeg ze van prof.

Fig. 1 - Foto ca. 1918: wagenmaker Josef-Henri Bogaert (links) en zijn kinderen Sylveer, Julienne en Omer. Wie de collega was die later werd opgevolgd door Fons Bogaert, weten we nog niet.

dr. Gita Deneckere de opdracht om als oefening nieuwste tijd een werk te maken over de familiegeschiedenis. De keuze van het thema 'Wagenmakerij Bogaert, Veldegem' lag voor de hand.

Onze huidige gezinswoning was ooit een café, onze garage was een oude wagenmakerij, met als huidig adres Koning Albertstraat 125, Veldegem. Het beroep zelf bestaat niet meer. De wagenmakerij zelf komt deze keer slechts zijdelings aan bod. Vandaag gaat het vooral over de geschiedenis van het huis (grond en gebouw) en ook over het café, één van de tientallen cafés die er ooit in Veldegem geweest zijn.

Geschiedenis van het huis en de ‘werkwinkel’

De grond van ons huis was eind 19de eeuw eigendom van Lodewijk Brinckman (1857-1937) en zijn echtgenote Virginie Moeyaert (1846-1907). De Bogaerts zijn blijkbaar nogal honkvast: van de vijftien huizen tussen onze woning en de Veldbeek zijn er twaalf die eigendom zijn of waren van een afstammeling van Peter Moeyaert (°1849), broer van Virginie. Sterker nog, vroeger was de verhouding zelfs negen op de tien huizen die er al stonden in mijn jeugd.

Deze grond werd in 1899 verkocht aan Edmond Verhelst (1874-1954), die toen in Ruddervoorde woonde.¹ Trouwens, heel wat grond ten westen van onze woning in de nabije omgeving behoort nog steeds toe aan afstammelingen van deze Edmond Verhelst en iets verder noordwest hebben we de Kastanjestraat, in de volksmond nogal eens ‘Verhelsts campagne’ genoemd. Mijn neef Antoon Vermeulen (°1943) heeft Edmond goed gekend: zijn tante Nelly was immers getrouwd met Jeroom Denys (1905-1992) en woonde aan het Veldegemse station. Nelly en Jeroom waren dus burens van Edmond. Deze laatste was (bijna) altijd in het blauw gekleed, in de zomer nogal eens met een lange broek waarvan de naad van de pijpen open was. Naast de boomgaard, die uitliep op het kastanjebos, had hij een ruime oppervlakte aan bloemen. Toen de man aan wie hij jaarlijks zijn aardappelen kocht, hem de vraag stelde waarom hij, in het bezit van zoveel geschikte grond, niet zelf zijn aardappelen teelde, zou hij met deze kwinkslag geantwoord hebben: ‘Als ik jouw gedacht uitvoer, wat moet ik dan met het mijne doen?’

Ook in die campagne wonen nog steeds heel wat gezinnen die afstammen van Edmond Verhelst. Denken we maar aan de familie ‘Vergels’

waarvan moeder Henriette de jongste dochter van Edmond is of aan wijlen gemeenteraadslid Sigfried Ryheul (1941-2015), wiens moeder Marie-José Verhelst (1913-1997) eveneens een dochter was van Edmond. Marie-José was getrouwd met Gerard Ryheul (1914-1974) en zij woonden tot kort na de Tweede Wereldoorlog in het huis dat verkocht werd aan dokter Albert Masureel (vader van dr. Joost Masureel). Zij zijn daarna gestart met Cinema Capri (nu All Electro) op de hoek van de Koning Albertstraat en de Veldegemsestraat.

In 1901 werd de grond waarop ons huis staat, verkocht voor 500 frank aan Theofiel Vandierendonck, metser wonende te Torhout. In de koopakte lezen we: “De koper verklaart alhier in zijne hoedanigheid van werkmán dit goed te koopen om er een woonhuis op te bouwen dat het tot woning zal dienen, hetgeen zal bevestigd zijn door getuigenschrift van het Beschermingskomiteit der werkmánswoningen ingevolge de Wet van negende oogst achttienhonderd negen en tachtig”.

Met deze wet krijgen we in ons land een eerste vorm van sociale woonleningen, gekoppeld aan een levensverzekering en klein beschrijf. In *Het Kortrijksche Volk* van 8 maart 1914 lezen we: “De wet van 9° oogst 1889 had voor doel: 1. het verbeteren van bestaande woningen; 2. het tot stand brengen van nieuwe ruime huizen, en den werkmán er toe aan te zetten om eigenaar te worden van soortgelijke huizen. Daartoe zijn de Beschermingskomiteiten ingericht. Hunne taak is de werkmánswoningen te bezoeken in den kring die aan ieder komiteit bepaald is. ... De tweede taak der komiteiten is den werkmán aanwakkeren eigenaar te worden van zijn eigen huis: De wet kent de volgende voordeelen toe aan dien werkmán 1. Vrijstelling van personeele belasting; 2,50 % vermindering bij ‘t schrijven van notariale akten; 3,50 % vermindering op enregistratie ... Ten derden: die komiteiten brengen crediet-

maatschappijen tot stand die aan den werkman 't noodige geld verschaffen: mits maandelijksche of driemaandelijksche teruggave onder vorm van pacht op een termijn van 10, 15, 20 of 25 jaar. De wet van 1889 legde op aan de algemeene Spaar- en Lijfrentkas een deel harer gelden ter beschikking te stellen van die maatschappijen, alsook levensverzekeringen aan te gaan om de teruggave hier som te waarborgen. Bij die uitlening van geld zijn zekere voorwaarden verbonden waaronder: 1) Die huizen mogen niet dienen tot drankhuis ...”

De woning werd gebouwd volgens dit systeem: eerst grond kopen, beginnen met de bouw en zodra de nieuwe woning enigszins bewoonbaar is de bestaande woning verkopen en intrekken in de nieuwe woning, uitkijken naar nieuwe grond, de woning verder afwerken en eenmaal de volgende bouw bewoonbaar dan opnieuw verhuizen en verkopen, enzovoort ...

De controle van de opgelegde voorwaarden was blijkbaar soepel of onbestaande, want het huis werd al in 1904 verkocht als woonhuis-herberg 'In 't Burgerwelzijn' aan Theofiel Timmerman, brouwer-herbergier uit Varsenare voor 3.000 frank. Bij verbouwingen in 1975 werd een gedeelte van de oorspronkelijke vierkante tegels teruggevonden. Het zijn zwarte, gebakken en ongeglazuurde tegels, 16 bij 16 cm, gelegd in halfsteens verband, dus in geschrante rijen.

Fig. 2. originele zwarte vloer (ca. 1900), onder de 'sterrenvloer' (ca. 1930), en basis van de schoorsteen.

Voor Meester Albert van Hoostenberghe, notaris, gevestigd te Jabbeke, tweede hantou Brugge, in de tegenwoordigheid van Henri Feys en Charles Corstj, beide wonende te Jabbeke, als getuigen hier toe aangezocht; _____

Is gecomponeerd: _____

De heer Theophilus Zimmerman, bouwver en herbergier, wonende te Varsonaere; _____

De welke bij deze, heeft verklaard te verkoopen, af te staen en over te dragen onder alle gewoontlyke vrijwaring als naar rechte: _____

ebem en in behoeve van Josef Henri Bogaert, wagenmaeker en timmerman, wonende te Waerdamme en zijne aanstaande echtgenote Elodie Standaert, bijzondere zonder beoef, wonende te Oostkamp beide hiernede aan wyzig en in hoop aanveedende in onverdeelde elth voor de helft: _____

En woonhuis herberg "In 't Burgerwelzijn" met afhanglyke bouwvergruven en de hoewelheid van zeven areen vyftig centnaeren, onder bebouwde grond en medegruande erf, gestaan en gelegen te Zuidelghem Veldelghem, deelmakende van meerdere partyj, op het kadaster bekend in de sectie F deel ex nummers 413 en 414 en nummer 415, palende noord afbyzkeer Henele Feys, te Brugge, Oost met eene breuete van tien metes aan de halvyde van Zuidelghem naar Veldelghem, zuid aan Sutez Bogaert, te Zuidelghem en west aan Edmond Verhelst, schiedende met eene gemeene doornhaag. _____

Zoo en gelyk het verkochte goed zich bevindt, uitstrect en achtervolgt, niets uitgezonderd noch voorbehouden, doch zonder vrijwaring der aange _____

181-295
229-125
id. 126
W. Verhelst
W. Parot
E.O. Moeynest
H.O. Haeming

Fig. 3 - Verkoopakte uit 1909 van het woonhuis met de herberg 'In 't Burgerwelzijn' aan Joseph Henri Bogaert, wagenmaker en timmerman.

Bij zijn huwelijk in 1909 kocht Josef-Henri Bogaert, wagenmaker uit Waardamme, dit huis en bijgebouwen en zo kon hij een eigen zaak starten. In deze omgeving is het één van de eerste gebouwen aan de *Veldegemstraat* die pas in 1886 werd aangelegd als verbinding tussen de *Provinciale Baan van Brugge-Zedelghem-Torhout* en het centrum van de Proosdij Veldegem. Hier vlakbij liep deze weg zelfs tussen de vroegere schuur en het woonhuis van de boerderij Moeyaert.

Begin 1913 kocht wagenmaker Henri Bogaert een perceel bouwgrond van Peter Moeyaert. Hier werd een grote ‘werkwinkel’ gebouwd (mijn huidige garage).

Het huis en de werkwinkel waren anderhalve verdieping hoog maar in de jaren ‘30 werd het woonhuis verhoogd met een volwaardige verdieping. Boven de werkwinkel bleef de anderhalve verdieping voor materi-

Fig. 4 - Jaren '30: vernieuwd huis aan de kasseiweg. De kar verbergt de initialen in de voordeur.

aal van de wagenmakerij en daarboven een duivenzolder. Mijn grootvader was immers een gepassioneerde duivenmelker.

Er zijn nog enkele huizen van dit type met lage vensters in de bovenverdieping te vinden in onze straat. Er kwam een nieuwe façade vóór de bestaande voorgevel en een nieuwe voordeur. Smid Dedecker en zijn smidse, waar we nu Carrefour-Market vinden, zorgde voor een groot raam met smeedwerk, met de initialen BS (Bogaert-Standaert) in deze voordeur verwerkt, zodat de gang binnen voldoende daglicht kreeg. Het eikenhout van de deur is al lang omgezet in warmte; het smeedwerk heeft een centrale plaats gekregen in de tuin. De foto van de wagenmakerij en het vernieuwde huis dateert van de jaren '30: de betonweg voor mijn deur dateert van de jaren '37-'38. De datum van de aanleg is in de betonplaten gegrift. Voor het huis en de 'werkwinkel' was er een smal voetpad, de rest was gewoon aarde. Achter de kar zien we naast de voordeur iets merkwaardigs: twee afgewerkte 'bossen' (voor de taalpuristen: naven met houten 'glijlagers', dit deel van het wiel waar de spaken samenkomen en waarin de as glijdt). De dubbele, naar buiten draaiende poort is verdwenen en werd vervangen door een schuifpoort, zodat er geen extra ruimte nodig is om deze te openen of te sluiten.

Het café zelf werd een 'voorplaats' (beste kamer), feitelijk een plaats die slechts enkele dagen per jaar werd gebruikt. In de 'middenplaats' kwam er een typische schouw in geëmailleerde tegels (wit-groen met reliëf en zwart) voor de Leuvense stoof. Recent zag ik een gelijkaardige schouw bij Jozef Desmet in Aartrijke. Ook de nieuwe 'sterren'-vloer met zigzagrand boven de oude is typisch voor deze periode. De opkamer ('voute') werd gebetonneerd en voorzien van zo'n vloer. In 1959 was mijn vader al gestopt met de wagenmakerij en was hij bierhandelaar geworden. Hij kocht het huis en verbouwde het. De vroegere

Fig. 5 - Smeedwerk uit de voordeur, met de initialen van het echtpaar Bogaert-Standaert.

werkwinkel werd vorstvrij gemaakt en de aarden vloer gebetonneerd. De werkbank verhuisde naar achter naar een bijgebouw van ca. 5 bij 12 m met een open bovenruimte die gebruikt werd als stapelruimte voor de houtvoorraad. Dit bijgebouw moet begin jaren '50 gebouwd of verbouwd zijn, want toen kocht mijn grootvader een bijkomende strook van 1 m bij 40 m diep om aan de rechterkant van de woning een voldoende brede doorgang te hebben, om bv. met een kar of wagen naar de tuin of het bijgebouw te kunnen passeren.

Herberg 'In 't Burgerwelzijn'

Kort nadat het huis voltooid was, werd het reeds uitgebaat als herberg. Bij de aankoop door mijn grootouders bleef het café zijn naam 'In 't Burgerwelzijn' behouden. Aan cafés was er geen gebrek: in 1921 had Veldegem, slechts een gehucht van Zedelgem, 97 herbergen voor 2.467 inwoners.² Van het café zijn er vandaag nog slechts twee overblijfselen: een tapkraan en een jeneverglas. Het betreft een houten tapkraan, die in een vat geslagen kon worden. Deze tapkraan heeft een lengte van 19 cm en een diameter van 2 cm (tap) tot 4 cm (kraan). Op de zijkant is een stempel geslagen met de tekst LE FRANCO RUSSE – DEPOSE – L.R.-GARANTIE (of het zou ook 'ROSSE' kunnen zijn, want een houtwormgat maakt het onderscheid tussen U en O onmogelijk). De binnendiameter gaat over van 12 mm tot 7 mm (kraanstuk).

Fig. 6 - Tapkraan

Het jeneverglas of ‘druppel’ is klein. De inhoud is slechts 1 cl, d.i. de helft van een gewone portie sterke drank. Hoewel het schenken van sterke drank officieel verboden was in de cafés, was het gebruikelijk dat ze een fles jenever ‘onder de toog’ of ‘in de keuken’ hadden. Er werd dus verkocht in kleine porties. In de volksmond sprak men over een ‘duimpje’, alsof de vorm en de maat bepaald waren door er eens met je duim in te draaien. Soms schonk men zelfs een kleine portie jenever in het holle putje van een omgekeerd bierglas. In geval van controle door de ‘commiezen’ (ambtenaren van de accijnzen en dus verantwoordelijk voor de alcoholcontrole) werd het jenevertje vlug naar binnen gekieperd en het glas omgekeerd. Er was nog alleen een leeg bierglas als fysiek bewijs. Het jenevertje kreeg dan een gepaste benaming, het was een ‘gatlekker’.

De uitbating van het café gebeurde voornamelijk door mijn grootmoeder Elodie Standaert. Deze combinatie café-wagenmakerij zorgde blijkbaar voor een zekere bekendheid binnen de dorpsgemeenschap. Toen Veldegem in 1920 als gemeente werd erkend, is de eerste gemeenteraad (1921-1926) er gekomen met slechts één lijst en dus zonder verkiezingen. Ook mijn grootvader was aangezocht en werd dus gemeenteraadslid. Zowat alle ‘belangrijke’ momenten werden toen met een erediploma bezegeld. Zo kreeg ook mijn grootvader zo’n Franstalig bombastisch diploma, “om zijn bevordering te herdenken tot de gemeentelijke functies uitgeoefend aan het begin van een nieuw tijdperk van vrijheid en van gerechtigheid en om de onsterfelijke roem van België te gedenken, overwinnaar van het barbaarse Duitsland.”

Waarschijnlijk stonden er in het café van die zogenaamde Thonetstoelen. Als klein kind heb ik steeds geweten dat we enkele oude, losse (namaak?) Thonet-stoelen hadden die nergens bij hoorden. Michael

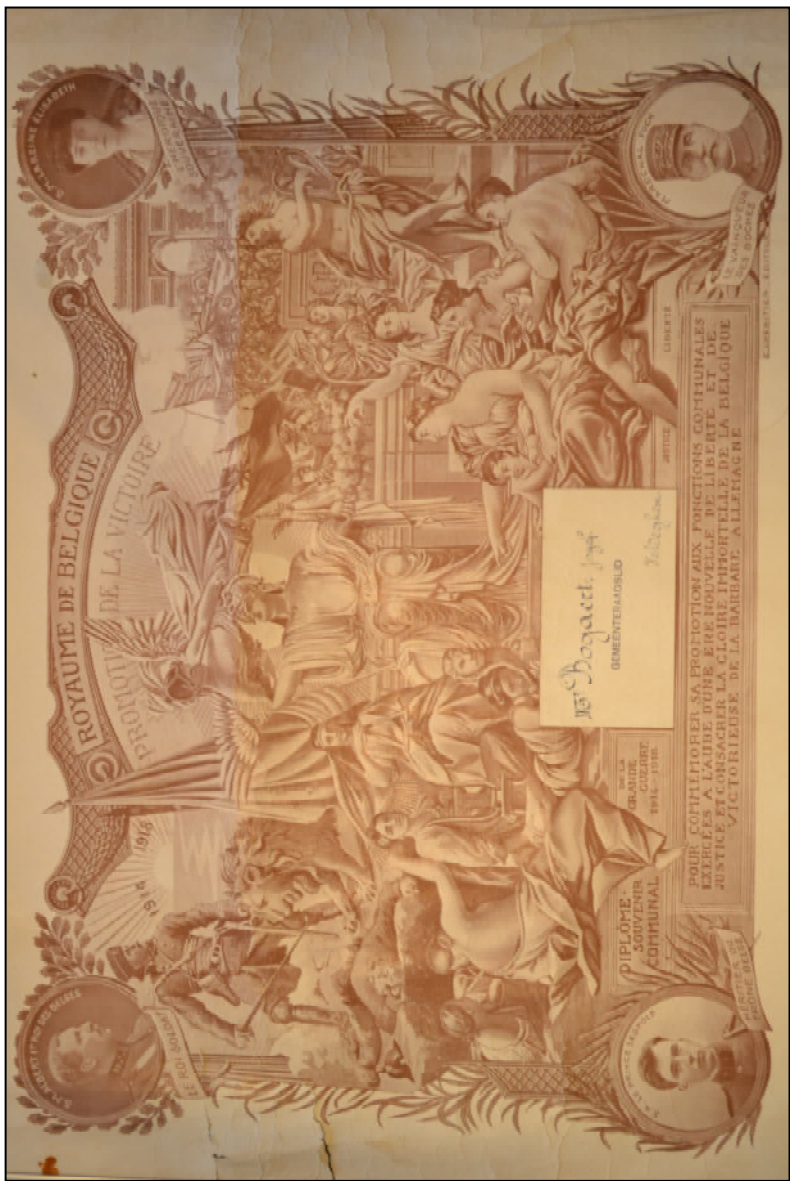

Fig. 7 - Erediploma van gemeenteraadslid Jozef Bogaert

Thonet (1796-1871) was een Duits-Oostenrijks meubelmaker en industrieel. Hij slaagde erin om hout enorm te buigen: van de Thonetstoel Model nr.14 (in gebogen hout met een rieten zitting) zouden er meer dan 50 miljoen worden gemaakt en eindeloos gekopieerd.

Fig. 8 - Thonetstoel

Daarnaast hebben we bij verbouwwerk in de jaren '80 van de vorige eeuw ook andere duidelijke sporen van het café teruggevonden, maar jammer genoeg niet gefotografeerd. De oude behanglagen werden volledig verwijderd en op de achtermuur kwam de plaats van de cafétoog tevoorschijn. De muren waren in gips, maar de achterwand van het glazenrek was in bruine verf geschilderd, met blanco ruimte waar de schappen de muur raakten. Op de noordwestelijke muur vonden we nog iets anders: op ongeveer anderhalve meter hoogte was er een cirkel van ongeveer 50 cm diameter omgeven door gaatjes en putjes in de muur. Hier had blijkbaar de vogelpik gehangen. De pijltjes waren nogal eens naast het pikblok beland. Vogelpik was een populaire Vlaamse variant van het dartspel, maar met een roos (pikblok), bestaande uit concentrische ringen.

Noten

¹ Edmond Verhelst was bloemist in Ruddervoorde. Het burgerhuis met magazijn dat hij daar toen liet optrekken is erkend als bouwkundig erfgoed, huidig adres: Sint-Elooistraat 83.

² F. RONSE, *De geschiedenis van Zedelgem & Veldegem*, Zedelgem, Heemkundige Kring Pastoor Ronse, 1979, anastatische herdruk, 293 + 39 p.

Herfstlezing 1

Vrijdag 13 oktober 2017 om 20 uur
in 't Kloosterhof (Kerkplein 4, Zedelgem)

lezing door

Eric De Witte

De Belgische koningen en hun echtgenotes

Niets spreekt meer tot de verbeelding dan het reilen en zeilen bij de Europese monarchieën, ook bij de Belgische. In de roddelbladen krijgt ze door voor- en tegenstanders een portie gezonde en ongezonde aandacht, wat vaak tot hardnekkige geruchten aanleiding geeft. Vooral het grote libido van vele Saksen-Coburgs was steeds onderwerp van artikels of boeken. Van 21 juli 1831 (eedaflegging van Leopold I) tot 21 juli 2013 (eedaflegging koning Filip) telt ons land 7 koningen en koninginnen: Leopold I, Leopold II, Albert I, Leopold III, Boudewijn I, Albert II, Filip I. In zijn lezing stelt Eric De Witte (Izegem) deze royals één voor één aan ons voor, wat een boeiend uurtje Belgische geschiedenis oplevert.

Organisatie: Heemkundige Kring Pastoor Ronse
Iedereen welkom. Toegang: € 4,00

Herfstlezing 2

Vrijdag 24 november 2017 om 20 uur
in 't Kloosterhof (Kerkplein 4, Zedelgem)

lezing door

archeoloog Johan Termote

Het Bulskampveld

Bulskampveld is bijzonder vanwege de talrijke bossen, kastelen en loodrechte dreven. Zedelgem behoorde tot een uitloper van dat veld. Heide, woeste gronden en vijvers zorgden voor beperkte bewoning. Vanaf de 18e eeuw werd het systematisch ontgonnen. Men oogstte gabel en kweekte vis in de vijvers. Over dat epos van de veldbewoners en hun wel en wee spreekt archeoloog Johan Termote, archeoloog.

Organisatie: Heemkundige Kring Pastoor Ronse
Iedereen welkom. Toegang: € 4,00

Kasteel van Loppem

Neogotisch topmonument met rijke kunstcollecties,
romantisch park met vijvers en doolhof

Een ideale daguitstap!

De manege biedt een uniek kader
voor elk evenement, feest of seminarie.

Openingsuren, tarieven en andere info:
www.kasteelvanloppem.be

Steenbrugsestraat 26 - 8210 Loppem

WALCARIUS VERZEKERINGEN

BVBA

Groenestraat 31 bus 2, 8210 Zedelgem

Tel 050 20 06 02

johan.walcarius@verz.kbc.be

KBO 8887 868 615, rekeningnummer BE50 7390 3058 3018

Verbonden agent: FIMSA, 181723A, van kbc-verzekeringen nv,
Prof. Roger Van Overstraetenplein 2, 3000 Leuven, btw 0455 982 840, vat Looisew

GARAGE DEKETELAERE
VELDEGEM — LOPPEM

Torhoutsesteenweg 383
8210 Veldegem
Tel: 050/27.74.94

Autobaan 17
8210 Loppem
Tel: 050/822.822

www.opeldeketeleare.be
info@opeldeketeleare.be

Reeds meer dan 40 jaar een familiebedrijf!

Persoonlijke service ...
...van generatie op generatie!

Reeds 3 generaties is DEKETELAERE
onlosmakelijk verbonden met OPEL

 bouwmaterialen
MAERTENS n.v.

Zedelgem

- bouwmaterialen
- vloer & wandtegels
- blauwsteen
- basalt
- kandla
- graniet
- witsteen

Diksmuidse Heirweg 73, 8210 Zedelgem
tel. 050/20.91.01
info@maertensbouwmat.be

www.maertensbouwmat.be